

Відгук
отримано 01.07.2025
Голова редакції
спеціалізованої вченої
ради ДФ 26.133.090
кафедри дошкільної освіти
Івано-Франківського
національного університету
«Корінь»

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.090
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри дошкільної освіти
факультету педагогічної освіти
Тетяні ПОНОМАРЕНКО

В І Д Г У К

**офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора Рейпольської О.Д.
про дисертацію В'юнник Вікторії Олександрівни на тему
«Самовираження дітей п'ятого року життя в освітньому середовищі закладів
дошкільної освіти», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі
спеціальності – 012 Дошкільна освіта, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка**

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена потребою сучасного українського суспільства у формуванні особистостей, здатних до самовираження, критичного мислення та свідомого вибору – ключових чинників розвитку людської свідомості. Суспільні трансформації вимагають нових підходів до освіти, зокрема дошкільної, як основи соціокультурного становлення особистості. Нормативні документи (Закон України «Про дошкільну освіту», Державний стандарт дошкільної освіти, програми «Дитина», «Впевнений старт», «Я у Світі») акцентують увагу на розвитку творчої, свідомої дитини в умовах, що сприяють індивідуальному зростанню. Проте на практиці досі співіснують особистісно орієнтована та навчально-дисциплінарна моделі, остання з яких обмежує можливості самовираження дітей. Задля втілення особистісного підходу необхідна глибока трансформація освітньої системи, що передбачає інтеграцію науки, економіки та освіти. Законодавчі зміни (Закон 2024 р., Державний стандарт дошкільної освіти 2021 р.) закладають основи таких перетворень, підкреслюючи дитиноцентризм і розвиток ключових компетентностей як фундаменту для подальшого навчання впродовж життя.

Актуальне дослідження за обраною дисертанткою темою виконано відповідно до плану наукової діяльності відповідно до теми наукового дослідження кафедри дошкільної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка «Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до психолого-педагогічного супроводу розвитку дітей раннього віку» (державний реєстраційний номер в УкрНТІ: 0121U113725). Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 9 від 28.10.2021 р.).

Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних) полягає в тому, що В'юнник В.О. уперше: виокремила прояви самовираження дітей п'ятого року життя; системно описала й апробувала педагогічні умови, що сприяли проявам самовираження дітей п'ятого року життя ЗДО; створення розвивального предметно-ігрового середовища; підтримка проявів самовираження дітей під час сучасних форм організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти). Цінним є описані авторкою прояви самовираження у

дітей п'ятого року життя, опис рівнів, критеріїв та показників. Змістовним є аналіз Реджіо Емілія-підходу як освітньої системи, спрямованої на прояви самовираження дитини. Заслугове на цілком схвальну оцінку уточнена авторкою дефініція «самовираження» стосовно дітей п'ятого року життя з урахуванням психологічних особливостей дітей цього вікового періоду

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. *Теоретичне значення роботи* полягає в уточненні дефініції «самовираження» стосовно дітей п'ятого року життя з урахуванням їх психологічних особливостей, яку авторка розглядає як «процес реалізації потенціалу дитини, що має переважно індивідуально-особистісний характер і проявляється у самостійних діях під час вибору власної діяльності та способів дій; у готовності набувати власний досвід без страху помилитися; у виявленні ініціативи та самостійності в отриманні власного досвіду під час досліджень і відкриттів; у презентуванні власного досвіду тими мовами, які доступні дитині». Позитивно оцінюю виокремлені В'юнник В.О. компоненти самовираження дітей п'ятого року життя, опис рівнів (активний, потенційний, латентний), критеріїв (емоційно-мотиваційний, діяльнісний, когнітивний) та показників проявів самовираження дітей п'ятого року життя.

Практичне значення отриманих автором результатів дослідження полягає в апробації та експериментальній перевірці педагогічних умов, що сприяють проявам самовираження дітей п'ятого року життя в освітній взаємодії з вихователями на засадах Реджіо Емілія-підходу. Оригінальним є інструмент впровадження педагогічних умов сприяння проявам самовираження дітей п'ятого року життя в освітньому середовищі ЗДО – авторська парціальна освітня програма «Я-АктивациЯ». Цікавим є створений авторкою методичний інструментарій апробації педагогічних умов сприяння проявам самовираження дітей в освітньому середовищі ЗДО відповідно до принципів Реджіо Емілія-підходу: тренінги, семінари-практикуми, навчально-методичні матеріали для вихователів. Вважаю, що результати дисертаційної роботи В'юнник В.О. можуть бути використані при формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців дошкільної галузі в умовах університетського навчання та вивіщення професійної компетентності вихователів ЗДО в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Зміст дисертації розкриває основні аспекти теми дослідження. У ній чітко сформульовано об'єкт і предмет дослідження, що адекватні меті та завданням роботи, подано комплекс взаємодоповнюючих методів наукового пошуку, визначено й використано достатню джерельну базу. Аргументованими є методологічний апарат й теоретичні засади дослідження, описані у вступі до дисертації та реферату. Структура роботи відображає послідовність розв'язання поставлених дисертанткою завдань на різних етапах дослідження. Представлена робота виконана на високому науково-методичному рівні, а сформульовані в дисертації положення, висновки і рекомендації є теоретично обґрунтованими й експериментально підтвердженими.

Теоретичне і практичне вивчення проблеми дозволило В'юнник В.О. сформулювати провідну ідею дослідження у *першому розділі* дисертаційної роботи. Заслугове на схвальну оцінку глибина теоретичного аналізу наукових досліджень,

які стали засадничими в питаннях розв'язання проблеми самовираження дітей п'ятого року життя в освітньому середовищі закладів дошкільної освіти. На основі вивчення теоретико-методологічних засад дослідження, В'юнник В.О. з'ясувала, уточнила зміст дефініції, що розкривають специфіку «самовираження» дітей п'ятого року життя з урахуванням їх психологічних особливостей.

Поділяю думку авторки про те, що діяльнісний, особистісно орієнтований та середовищний підходи відіграють ключову роль у розкритті потенціалу дитини, сприяючи формуванню її індивідуальності. Цікавим є схарактеризований авторкою Реджіо Емілія-підхід як інноваційна освітня система, його принципи (свобода вибору, креативність, комунікативна взаємодія та екологічна свідомість).

У *другому розділі* дисертанткою представлено результати з'ясування сутності і проблеми самовираження дітей п'ятого року життя в освітньому середовищі закладів дошкільної освіти. Аналіз наукових праць дав можливість автору дисертації обґрунтувати критерії оцінювання проявів самовираження дітей – діяльнісний, когнітивний та емоційно-мотиваційний, деталізувати показники на виокремлених рівнях: активний (дитина самостійно обирає матеріали та діяльності, експериментує, не боїться помилок, активно висловлює думки та емоції); потенційний (дитина діє за підтримки дорослого, іноді ініціює дії, але часто наслідує інших, потребує схвалення); латентний (дитина пасивна, уникає самостійних рішень, не проявляє ініціативи, має труднощі з вербалізацією почуттів).

У дисертації не лише представлена обґрунтована діагностика оцінки рівнів проявів самовираження дітей, але ж належним чином проаналізовано результати констатувального етапу педагогічного експерименту. В'юнник В.О. схарактеризовано найбільш вагомі складові індикатори проявів самовираження дітей п'ятого року життя. Окрім того, привертає увагу запропонований Вікторією Олександрівною трьох етапний педагогічний експеримент, яким підтверджено необхідність системної роботи з підвищення кваліфікації педагогів щодо сутності та методів підтримки проявів самовираження дітей п'ятого року життя, залучення керівництва закладів до створення належних матеріально-технічних умов, розроблення конкретних інструментів (бланків спостережень, методичних рекомендацій) для системної взаємодії з дітьми, а також подолання бар'єрів, таких як велика наповнюваність груп та авторитарні підходи до організації освітнього процесу.

Заслугове на схвалення представлений у *третьому розділі* перебіг упровадження педагогічних умов, що сприяють проявам самовираження дітей п'ятого року життя: забезпечення відповідного методичного супроводу для педагогічних працівників закладів дошкільної освіти (проведення семінарів, вебінарів, тренінгів); створення розвивального предметно-ігрового середовища (динамічного, різноманітного, відповідного віковим особливостям дітей); підтримка проявів самовираження дітей під час сучасних форм організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти.

Цінним є те, що авторка розробила авторську парціальну програму «Я-

Активаци́Я» та конкретизувала її основні компонентами: проєктувальне коло для актуалізації потреби дитини у вираженні свого Я; трансформування середовища для підтримки самостійної діяльності; упровадження двох днів на тиждень без регламентованих занять для забезпечення самостійного вибору дітьми видів діяльності. Про глибоке усвідомлення цілей та інструментів досліджуваної проблеми, методичну грамотність та високий рівень професіоналізму свідчить чіткість і завзятість, з якою дисертантка описала впроваджені в освітній процес закладів дошкільної освіти сучасні методи, прийоми і форми освітньої взаємодії з дітьми, а саме: нерамковане проєктування дня, у якому діти мали змогу самостійно обирати діяльності, які реалізовували у видозміненому середовищі групи; варіативне наповнення осередків в експериментальних групах, що віддзеркалювали персональні інтереси дітей; індивідуальні презентації, що стимульовані залученням батьків та їхньою спільною підготовкою до висвітлення вподобань дитини згідно з темою дослідження; «Коробка думок» як інструмент реалізації педагогічних умов, що дозволив дати «голос» дитині в озвученні реальних думок, а не тих, на які очікують дорослі; вправи на розвиток навичок 4К (критичне мислення, креативність, комунікативність, командність), які допомогли дітям впевненіше висловлювати думки, експериментувати та взаємодіяти в групі. Переконана, що цей досвід заслуговує на те, щоб знайти упровадження в широку практику педагогічної вищої освіти. Узагальнення, зроблені В.О. В'юнник на основі описаних ефективних інструментів, дозволили зробити висновок про ефективність упровадження педагогічних умов сприяння проявам самовираження дітей п'ятого року життя в освітньому середовищі ЗДО. Для аналізу результатів дослідження проведено порівняння отриманих даних в експериментальній та контрольній групах, а достовірність та обґрунтованість результатів дослідження перевірялась методом «кутового перетворення Фішера», отримані статистичні результати підтвердили їх достовірність та засвідчили, що самовираження дітей п'ятого року життя в експериментальних групах виявилась вищою, ніж у контрольних.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. В.О. В'юнник впевнено та якісно реалізувала усі завдання дослідження:

проаналізовано наукові підходи до проблеми самовираження особистості та дослідження його проявів у дітей п'ятого року життя;

схарактеризовано Реджіо Емілія підхід та визначено перспективи його упровадження в освітній процес сучасних закладів дошкільної освіти України;

- визначено та емпірично досліджено критерії, показники та рівні проявів самовираження дітей п'ятого року життя;

- апробовано та доведено ефективність педагогічних умов сприяння проявів самовираження дітей п'ятого року життя в освітньому середовищі ЗДО на засадах Реджіо Емілія підходу.

Вікторія Олександрівна продемонструвала високий рівень володіння методологією наукової діяльності, про що переконливо свідчить чітке застосування філософських, психологічних, педагогічних та інноваційних підходів, а також використання теоретичних (вивчення, аналіз і узагальнення філософської,

психолого педагогічної літератури з проблеми дослідження та суміжних із нею питань для визначення науково-теоретичного базису дослідження; порівняння, систематизація, узагальнення наукових здобутків, ідентифікація сучасних підходів до трактування понять «самовираження дітей п'ятого року життя», «Реджіо Емілія підхід» – для уточнення сутності тезаурусу дослідження, визначення структури, обґрунтування критеріїв, показників проявів самовираження дітей дошкільного віку; аналіз і синтез результатів педагогічного експерименту; моделювання – з метою експериментальної верифікації ефективності запропонованих педагогічних умов сприяння проявів самовираження дітей п'ятого року життя на засадах Реджіо Емілія підходу), емпіричних (спостереження, бесіда, експертне опитування – для визначення рівнів проявів самовираження дітей п'ятого року життя, стану сформованості його компонентів; педагогічний експеримент – для верифікації ефективності визначених педагогічних умов сприяння проявів самовираження дітей п'ятого року життя) та статистичні методи (забезпечили можливість обробки та верифікації отриманих даних констатувального, формуального та контрольного етапів педагогічного експерименту, на основі яких обґрунтовано ймовірність результатів дослідження та підтверджено їх ефективність (метод «кутового перетворення Фішера»).

Це демонструє сформованість в неї системного і рефлексивного мислення, навичок аналізу та синтезу, оцінювання та проєкування наукового процесу.

Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях¹. Основні положення дисертації апробовано на 42 заходах різного рівня (міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, науково-методичних семінарах, круглих столах, вебінарах) і достатньою мірою висвітлено у наукових публікаціях дисертантки.

Аналіз публікацій В.О. В'юнник засвідчив їхню відповідність вимогам до оприлюднення результатів дисертаційного дослідження. Зокрема, основні положення та результати дослідження висвітлено у 11 наукових публікаціях, а саме: 3 статті (з них усі у співавторстві) опубліковані у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 8 публікацій (з них 3 у співавторстві), у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації. Анотація дисертації адекватно відображає її зміст і результати.

Тематика публікацій повністю охоплює зміст дисертаційної роботи – це свідчить про високий рівень наукової культури, системність у подачі матеріалу та обґрунтованість авторських позицій.

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. *Структура дисертаційної роботи* науково доцільна і композиційно чітка, три розділи дисертації пов'язані внутрішньою логікою й послідовністю викладу матеріалу. Наприкінці кожного розділу подано висновки, що відповідають її змісту, а також загальні висновки, що цілком відтворюють результати проведеного дослідження. Додатки містять допоміжний матеріал, що надає повноти сприйняттю дисертації.

Загальний обсяг дисертації становить 366 сторінок (із них 203 сторінок основного тексту), що відповідає чинним вимогам. Роботу ілюстровано 28 таблицями та 24 рисунками. Список використаних джерел нараховує 284

найменування (із них 117 - іноземними мовами) та 17 додатків на 95 сторінках.

Самостійність роботи підтверджується наявністю авторських напрацювань (парціальна програма «Я-АктивациЯ»), а її завершеність тим, що робота містить чітко сформульовані висновки, які відповідають завданням і меті.

Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації³. Дотримання академічної доброчесності підтверджено тим, що у тексті роботи усі цитати супроводжуються посиланнями на джерела. Ознак фабрикації або фальсифікації результатів не виявлено – результати дослідження підтверджено експериментом і обчислено статистичними методами, що переконливо свідчить про прозорість процедури.

Наукові публікації авторки різножанрові та подані у журналах, включених до фахового переліку МОН та у збірниках матеріалів конференцій. Це забезпечує публічність і перевірку достовірності даних. Таким чином, критерії академічної доброчесності дотримано повною мірою, плагіат відсутній.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Позитивно оцінюючи рецензовану дисертацію та відмічаючи високий рівень проведеного автором дослідження, вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження і побажання:

1. Погоджуюсь з логікою та достатністю наукового обґрунтування дисертанткою наукових досліджень, проте вважаю, що доцільно було б більше уваги приділити порівняльному аналізу вітчизняного та закордонного досвіду щодо вирішення проблеми самовираження дітей 5-го року життя в освітньому середовищі ЗДО.

Підтримую спрямованість дослідження на проблему підготовки вихователів до взаємодії з дітьми в освітньому середовищі ЗДО на засадах РЕП. Дійсно, саме середовищна, а не традиційна занятійна модель організації освітнього процесу з дітьми 5 року життя максимально відповідає їх віковим потребам. Переконана, що її впровадження в освітній процес сприятиме самовираженню дітей 5 року життя в освітньому середовищі ЗДО, тож дослідження значно виграло б за умови її деталізації.

Результати дисертаційної роботи можуть бути використані у формуванні професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в умовах університетського навчання та вивчення професійної компетентності вихователів ЗДО в умовах післядипломної педагогічної освіти. З урахуванням результатів наукового дослідження бажано було визначити прогностичний аспект щодо підготовки майбутніх фахівців дошкільної галузі на рівні закладу вищої освіти.

Зазначені вище зауваження до дисертації жодним чином не применшують її значення і не впливають на загальну позитивну оцінку.

Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Авторка дисертації В'юнник В.О. продемонструвала високий рівень теоретичних знань у галузі дошкільної педагогіки, освітньої інноватики, а також практичних умінь в обґрунтуванні та впровадженні змістовно-методичного забезпечення, проведення експерименту, розробка діагностичного інструментарію.

Вікторія Олександрівна здатна до самостійної наукової діяльності, вдало інтегрує теорію з практикою та пропонує авторські рішення для обраної педагогічної проблеми.

Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Представлена до захисту дисертаційна робота В'юнник В.О. «Самовираження дітей п'ятого року життя в освітньому середовищі закладів дошкільної освіти» є актуальним, завершеним і самостійно виконаним дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, що в сукупності є вагомими для подальшого розвитку дошкільної освіти.

Дисертація є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке відзначається актуальністю, містить наукову новизну, має теоретичне і практичне значення, за змістом, одержаними результатами і оформленням повністю відповідає вимогам пунктів «Порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 та № 507 від 03.05.2024 р.), а її автор В'юнник В.О., заслуговує присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності – 012 Дошкільна освіта, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка.

Офіційний опонент: доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділом дошкільної освіти
Інституту педагогіки НАПН України

Ольга Рейпольська

ОСНОРУЧНИЙ ПІДПИС
СТВЕРДЖУЮ
23.06.25
Завідуючий відділом кадрів
Інституту педагогіки НАПН України

О.Д. Рейпольська
В.В. Шибалов